

**61. Стеријино позорје
Нови Сад, 26. мај–2. јун 2016.**

Извештај селекторке

ГДЕ СУ ГРАНИЦЕ?

У селекцији 61. Стеријиног позорја гледаћемо седам представа у такмичарском програму и две у Круговима. Фестивал ће се одвијати под слоганом „Где су границе?“. Овај назив одабрала сам зато што је наше позориште сада у ситуацији да стално преиспитује сопствене границе у естетском, друштвеном и материјалном смислу.

Који је најмањи буџет са којим је могуће направити продукцију једне позоришне сезоне тако да позориште и даље буде позориште, а не фирма пред распадом? Какав текст данас можемо назвати драмским? Да ли такав текст првенствено треба да одражава драмску радњу дату кроз консеквентну, хронолошки изнету причу, или се може одустати од приче, убацити нарација, сонгови... Где су границе савременог драмског текста? Такође, на основу којих граница утврђујемо ко је домаћи или, лепше речено, наш писац? Да ли су то границе државе или језика? И да ли су место рођења и језик право мерило за разграничавање наших од „њихових“ писаца? Где су границе? Које границе деле оригинално драмско дело од дела насталог на основу неког другог прозног или драмског остварења? Колико можемо да интервенишемо на туђем тексту а да и даље имамо право да потпишемо првобитног аутора? Ко је аутор текста који се изводи на представи? Где су границе ауторства између писца, редитеља и драматурга? Овим питањима баве се седам представа у такмичарском програму и две у Круговима.

Али, пре него што откријем које представе ћемо гледати на 61. Стеријиним позорују, дужност ми је да наведем драме и представе које су заслужиле пажњу позоришне јавности, а због лимитираности фестивала нису могле да уђу у селекцију. То су *Нора!* Југословенског драмског позоришта, *Марија Стјуарт* и *Бела кафа* Народног позоришта Београд, *Егзодус* Позоришта "Kosztolányi Dezső" Суботица, *Перикле* НП Шабац, *Три сестре* НП Врање, *Лолита* Мадленијанума, *Мајстори, мајстори* Позоришта „Бошко Буха“, *Јулије Цезар* НП Сомбор, *Црвена љубав* Битеф театра, *Ивона – кнегиња Бургундска* и *Хамлет* СНП-а. Веома ми је драго што су се појавиле нове драме познатих аутора као што су Жељко Хубач (*Берлински зид*) и Војислав Савић (*Егзекутор*), а надам се да ће у некој од наредних сезона имати позоришно успешнија извођења. Ове сезоне имала сам прилике да видим дела нових ауторки и аутора – Николина Медић, Мила Машовић, Тамара Бјелић, Јелена Палигорић, Миа Кнежевић, Александар Швабић, Иван Велисављевић, Маја Маленковић, Катарина Јанковић... Велика је невоља што највећи број наших нових драма, чак и када имају успешну праизведбу, не доживи друго извођење. Зато посебно треба похвалити труд позоришта да по други пут поставе дело домаћег писца или списатељице. Тако сам ове сезоне гледала веома занимљиво извођење драме Каће Челан *Heimatbuch* (*Књига о завичају*) у НП Сомбор, *Гама Кас* Миње Богавац у Битеф театру, *Ја или неко други* Маје Пелевић у Миксеру... Наши аутори са успехом раде у региону. Кокан Младеновић поставио је своју верзију *Просјачке опере* у Сарајеву и Темишвару, драме Душана Ковачевића извођене су у Загребу, Сарајеву и Скопљу, а Сенише Ковачевића у далеком Белгороду...

Могла бих још дуго да набрајам, али хоћу да верујем да и позоришта и аутори разумеју границе моћи једног селектора и фестивала и зато пређимо на образложење за селекцију такмичарског програма и програма Кругови:

У Селекцији националне драме и позоришта одабрала сам седам представа:

***Туђе срце или позоришни трактат о граници*, текст Биљана Србљановић, режија Дино Мустафић, Арт Хуб – Удружење за истраживање и подстицање изведбених умјетности Сарајево (БиХ), партнери: Сцена МЕСС, Тестамент Филмс Београд, Иницијатива младих за људска права у БиХ, Сарајевски ратни театар – САРТР, Центар за културу Сарајево, Косовска фондација за отворено друштво**

Нови текст Биљане Србљановић је позоришни трактат у коме се кроз топле, људске приче, без доцирања и непотребног, грубог пропитивања, али са пуно разумевања и саосећања говори о тешким темама и питањима, уједно тематској окосници овогодишњег фестивала – „Где су границе?“ Ауторска екипа представе *Туђе срце...* питање где су границе обрађује кроз низ потпитања о томе колико и на који начин границе одређују наш идентитет, да ли и како гуше развој креативног појединца, те да ли су проблем физичке, државне или границе у глави. Редитељ Дино Мустафић представу гради једноставним, непретенциозним али ефикасним позоришним језиком. Представа нема једну целовиту драмску причу, већ се састоји од низа прича и анегдота које сликовито представљају различите аспекте проблема граница у региону. Глума је документарна. Видео радови доприносе атмосфери и асоцијативности представе. Велика вредност и текста и представе јесте то што у овом тренутку говори о ономе о чему многи размишљају, а радије не би говорили. О ономе о чему нам многи сведоче али ми не бисмо да чујемо или, ако и чујемо, немоћно слежемо раменима и окрећемо главу. Указује на проблеме за које знамо али не бисмо или не умемо да их решимо.

***Ми смо они на које су нас родитељи упозоравали*, писац Тања Шљивар, режија Мирјана Карановић, Босанско народно позориште Зеница, партнер: Камерни театар 55 Сарајево (БиХ)**

Поетичан и ангажован текст младе списатељице Тање Шљивар. Драмске ситуације се у току драме распадају под налетом поетских слика и лирског језика. Ликови, њихови животи и исповести, постају много више од бизарне слике савременог босанског друштва. Они се претварају у метафору живота на Балкану данас, живота свих нас који, уроњени у опскурност једног историјског интеррегнума, чезнемо за неком узбудљивијом егзистенцијом, неким интересантнијим судбинама за које је некада давно деловало да има наде... некада давно пре ратова, сиромаштва, свеопштег друштвеног суноврата. Мирјана Карановић и Енес Салковић извели су сведену и честиту представу из које се могу ишчитати различита нова значења текста. Ова драма и представа сигурно ће бити права посланица за све позоришне сладокусце који воле када наше позориште преиспитује, помера и превазилази границе драмског театра усредсређеног на подражавање радње путем хронолошки испричане приче.

***Родољупци*, писац Јован Стерија Поповић, режија Андраш Урбан, Народно позориште Београд (Србија)**

Има више разлога због којих је ова поставка *Родољубаца* значајна. За почетак, то је чињеница да Народно позориште први пут након Другог светског рата игра најзначајнији комад Јована Стерије Поповића. Други је тај што је за ову, изузетно важну поставку за Народно позориште, одабран редитељ Андраш Урбан који је унео нов приступ у рад ансамбла. Глумци су препознали квалитет редитеља и здушно га подржали. Вера глумаца у пројекат претворила се у огромну, позитивну енергију која се прелила у публику, а то је трећи разлог због кога једна представа јесте значајна. А шта смо ми то гледали у овој представи? Гледали смо тешко, директно и позоришно снажно испитивање граница између родољубаца и патриота – тема са којом се наше друштво непрекидно бави већ више од тридесет година. Редитељ Андраш Урбан епизацијом композиције и увођењем сонгова идеолошки заштрава представу указујући на механизме (зло)употребе националних осећања у циљу личног богаћења појединаца, а који су остали исти од Стеријиног доба до данас. Крај представе – сцена када родољупци одевени у србијанске народне ношње, огрнути бундама и говорећи исквареним београдским сленгом изговарају последње реченице из драме, трајно ће бити уписана у свест наше публике. То јесу наши, савремени родољупци и то је четврти разлог зашто је ова представа значајна. Зато не чуди да је о њој постигнут консензус позоришне критике и публике. Све ово заједно препоручује *Родољупце* за отварање овогодишњег Стеријиног позорја.

***Хроми идеали*, писац Милутин Ускоковић, према драматизацији Олге Димитријевић и роману *Чедомир Илић* Милутина Ускоковића, адаптација Златко Свибен и ансамбл представе НП Ужице, редитељ Златко Свибен, Народно позориште Ужице (Србија)**

Разлог зашто Народно позориште Ужице поставља на своју сцену дело Милутина Ускоковића превазилази потребу локалне средине да се подичи делом писца пониклог у овом крају. Ново читање Ускоковићевог дела потребно нам је јер смо као друштво читав век касније поново на истом месту где нас је Ускоковић напустио, као да никаквог напретка за сто година није ни било или као да је прогрес на овим просторима релативна категорија. У епицентру Ускоковићевих интересовања је немушта, слабе воље и уопште неснађена српска интелигенција. Она сања о одласку и промени, а пристаје на компромисе. Границе сопствених моћи нису у стању да се спознају па се сва снага исцрпљује у ламентирању над својом и народном несрећом. На основу овог, скоро заборављеног дела, глумачки ансамбл НП Ужице, под вођством Златка Свибена, прави представу којом превазилази све своје досадашње лимите и представља се у новом светлу. *Хроми идеали* је снажна, стилски разбокорена представа барокног визуелног израза, која открива певачке и глумачке потенцијале овог ансамбла. Невероватни, готово безобразни еклектицизам редитеља Златка Свибена срећно се ујединио са амбицијама овог позоришта и створио, усуђујем се рећи, најамбициозније позоришно остварење у централној Србији у овој сезони – репер онога шта се у уметничком, али и занатском смислу може постићи ако смо спремни да померамо сопствене границе.

***Едеш Ана*, по мотивима истоимене приче *Ана Едеш* Дежеа Костолањија, драматуршка обрада Ката Ђармати, редитељ Јожеф Цајлик, Народно позориште/Narodno kazalište/Népszínház – Драма на мађарском језику, Суботица (Србија)**

Млађа позоришна публика, када чује име Деже Костолањи, обавезно помисли на позориште које годинама успешно води Андраш Урбан. Међутим, захваљујући напорима Дrame на мађарском језику Народног позоришта Суботица – наша публика имаће прилику да Дежеа Костолањија упозна и као изванредног писца родом из Суботице, чије прозно дело садржи немали драмски потенцијал. Веома је важно направити прави репертоарски потез – препознати које уметничко дело, који класик има вредност у овом времену, а затим га припремити за сцену тако да задржи аутентичну снагу, а постане део савременог позоришта. Ката Ђармати није дописала ни једну једину реч, али зато је значајки сажела текст чувајући његову наративну и додајући му драмску димензију (коју у себи приповетка и садржи). *Едеш Ана* је представа о бруталном изабљивању слушкиње од стране господара, о опсесивној везаности господара за слушкиње и слуге, о неспособности слуге да изађе из парализујуће позиције, о сваком могућем изабљивању и поништавању жене у капиталистичком друштву и, на крају, о ужасној, самоубилачкој, неартикулисаног побуну жртве којој је избрисан идентитет. Глумци лако и ефикасно из наратије прелазе у драмску игру. Имају сведен приступ глуми па у свим улогама делују убедљиво. Изванредна је Наталија Вицеи која игра опсесивну господарицу. Она је наоко хладна, али један тик око усана открива луду, опсесивну и злу жену. Ана Едеш у интерпретацији Хермине Г. Ердељи је женски Војцек и потврђује да рушење граница људскости нужно води у агресију и злочин.

***Пијани*, писац Иван Вирипајев, редитељ Борис Лијешевић, Позориште Атеље 212, Београд (Србија)**

Драма *Пијани* угледног, руског драмског писца Ивана Вирипајева имала је праизведбу у Düsseldorf Schauspielhaus пре две године. Успешно постављајући овај комад, Атеље 212 потвђује себе као позориште чија је мисија, још од оснивања, да промовише нову европску драму у нашем позоришном животу. Мотив пијанства, ситуације у којој појединац под дејством алкохола губи контролу и прелази границе друштвено устаљеног понашања, писац је искористио да направи надахнуту, тамну и комичну драму о несигурном положају човека на овом свету и љубави као једином начину да се превазиђе егзистенцијална тескоба. Вирипајев надахнуто и са пуно вере и наде у човека пише о суштини живота, вери у Бога, путевима налажења смисла живота кроз љубав. Игра ансамбла Атељеа 212 је колективна, али са довољно простора за индивидуални развој сваког глумца. Сви заједно успешно остварују веома тежак глумачки задатак, а то је да играју пијанство и да не буду стереотипни, да играју као ансамбл, а да свако искаже своје глумачке особености. Представа има респектабилну, изванредну сценографију Александра Денића. Ова представа је значајна и зато што наговештава нову развојну фазу редитеља Бориса Лијешевића у којој ће, надамо се, у потпуности остварити своја лабораторијска истраживања у домену глумачке игре и подстаћи наше глумце да изађу из устаљених токова и превазиђу сопствене границе.

***Виолиниста на крову*, Џозеф Стајн–Џери Бок, редитељ Атила Береш, Српско народно позориште и Новосадско позориште/Újvidéki Színház, Нови Сад (Србија)**

Виолиниста на крову је вишеструко значајна представа која се појавила на крају претходне сезоне и обележила текућу позоришну сезону у Новом Саду. Као прво, то је пример успешне копродукције, што све више постаје потреба па, ако хоћете, и неминовност нашег позоришног живота. Има пуно симболике у томе што су два ансамбла која су до сада, осим две улице, делиле и разлике у традицији, језику и стилу, за своју прву заједничку представу одабрала баш овај мјузикл. *Виолиниста на крову* говори о малом човеку који, борећи се за опстанак и очување идентитета, превазилази сопствене границе које су саткане од традиције, уверења, социјалних и класних датости. Јер тек када превазиђемо сопствене границе можемо се надати да ћемо превазићи оно што нам се чини као неминовност и судбина, да ће нам се отворити нови путеви и да ћемо оне које волимо на прави начин подржати да траже свој животни пут и своју срећу. *Виолиниста на крову* је мјузикл саткан од најбољих квалитета драмске представе у којој учествује оперски ансамбл и балетска трупа. Музичка потка је сведена, прилагођена причи, а још једна посебност ове представе је што музику уживо изводи чувени *Klemm 'n'band Klezmer bend*. Представа импонује уиграношћу, живошћу, енергијом, уверењем у позоришну мисију овог пројекта и пре свега једном великом, заиста великом позитивном енергијом и професионализмом.

Селекција Кругови

***Фазанов плес*, текст и режија Бела Пинтер, Бела Пинтер компани, Будимпешта (Мађарска)**

Представа *Фазанов плес* иза само наизглед класичне драмске приче крије озбиљну сатиричну, чак и циничну деконструкцију онога што бисмо могли назвати границе националног идентита. Радња је смештена у време када су трупе Свете лиге, у којој је била и Аустрија, протерале Турке из Угарске и учврстиле европске границе наспрам Османлијског царства. Радња се, дакле, дешава тада, али могла би се одигравати и у периоду када савремена Мађарска излази из Варшавског пакта, или у некој потенцијалној будућности када би Мађари, у новој подели карата међу великим силама, прешли у ислам. Овде није реч о историјском датуму, већ о историјском механизму који делује тада као и сада. Реч је о људској потреби да се у новим околностима сачувају старе навике и привилегије, да се све промени, а опет остане исто. О људској неспремности да се прихвате промене и себичности која је узрок томе и која нас тера да се ружно односимо према другоме – дошљацима, избеглицама, слабијима... Бела Пинтер помера наше границе перцепције друштвене сатире. Нетрпељивост према другоме и другачијем произилази из неспремности човека да сагледа сопствену маргиналност и стога се затвара у уске кругове у којима може да доказује свој значај и посебност. Травестија је опште место затвореног друштва. Томе сведочи бескрајно духовити моменат када бивша учитељица, од муслиманске жене у бурки постаје мушкарац у европском оделу, а све само с једним циљем: да се домогне места директора школе и привилегија које из тога следе. Имају ли људска глупост и себичност границе и морају ли баш увек да нас одведу у хаос и насиље?

***Брашно у венама*, писац Игор Штикс, режија Борис Лијешевић, Сарајевски ратни театар – САРТР и Сцена МЕСС, Сарајево (БиХ)**

Представа *Брашно у венама* говори о судбини једне босанске породице која се окупља двадесет година након рата и покушава да разуме како јој се и шта догодило, да превазиђе последице, изглади неспоразуме, коначно подвуче црту испод прошлости и крене у неку нову и ведрију будућност. Редитељско-писатељски тандем Игор Штикс и Борис Лијешевић обрадовао нас је још једном поетском и узбудљивом представом. Сведен и тачан редитељски рукопис сконцентрисан је на развој глумачке игре кроз односе међу ликовима. Ничег претераног, ничег насилног нема и не може бити у овој представи, јер њен циљ није да било кога осуди, већ да покуша да нас изведе из ситуације непрекидног међусобног осуђивања. Имамо ли снаге, мудрости и храбрости да пређемо границе које нам је историја наметнула?

За крај, рецимо и реч-две о још неким границама, а то су границе издржљивости. Институција Стеријино позорје ће у години када слави 60 година од оснивања, организовати фестивал са 30% мањим буџетом. Селекторка је „пребацила своју прошлородишњу норму“ за 11% и одгледала укупно 110 представа. Ако неко мисли да је то много, нека зна да је критичар Дејан Пенчић-Пољански у сезони 1988/89. видео чак 258 представа. Где су границе?

Марина Миливојевић-Мађарев